

Složitost problémů

- Ukazuje se, že různé (algoritmické) problémy jsou různě těžké.
- Obtížnější jsou ty problémy, k jejichž řešení potřebujeme více času a paměti.
- Obtížnost problémů chceme nějak posuzovat, a to jak
 - absolutně – kolik času a kolik paměti potřebujeme k jejich řešení, tak
 - relativně – o kolik je jejich řešení obtížnější nebo naopak jednodušší oproti jiným problémům.
- Proč se u některých problémů nedaří nalézt efektivní algoritmy?
Může vůbec nějaký efektivní algoritmus pro daný problém existovat?
- Kde přesně jsou limity toho, co můžeme prakticky zvládnout?

Je potřeba odlišovat **složitost algoritmu** a **složitost problému**.

Pokud například zkoumáme časovou složitost v nejhorším případě, mohli bychom neformálně říct:

- **složitost algoritmu** – funkce, která vyjadřuje, kolik kroků maximálně udělá daný algoritmus pro vstup velikosti n
- **složitost problému** – jaká je časová složitost „nejoptimálnějšího“ algoritmu, který řeší daný problém

Zavedení pojmu „složitost problému“ ve výše uvedeném smyslu naráží na značné technické obtíže. Pojem „složitost problému“ se tedy jako takový nedefinuje, ale obchází se zavedením tzv. **tříd složitosti**.

Pokud pak hovoříme o složitosti problému, máme tím na mysli to, do kterých tříd složitosti daný problém patří resp. nepatří.

Třídy složitosti jsou podmnožiny množiny všech (algoritmických) **problémů**.

Daná konkrétní třída složitosti je vždy charakterizována nějakou vlastností, kterou mají problémy do ní patřící.

Typickým příkladem takové vlastnosti je vlastnost, že pro daný problém existuje nějaký algoritmus s určitým omezením (např. časové nebo prostorové složitosti):

- Do dané třídy pak patří všechny problémy, pro které takovýto algoritmus existuje.
- Naopak do ní nepatří problémy, pro které žádný takový algoritmus neexistuje.

Definice

Pro libovolnou funkci $f : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}$ definujeme třídu $\mathcal{T}(f(n))$ jako třídu obsahující právě ty problémy, pro něž existuje algoritmus s časovou složitostí $O(f(n))$.

Příklad:

- $\mathcal{T}(n)$ – třída všech problémů pro něž existuje algoritmus s časovou složitostí $O(n)$
- $\mathcal{T}(n^2)$ – třída všech problémů pro něž existuje algoritmus s časovou složitostí $O(n^2)$
- $\mathcal{T}(n \log n)$ – třída všech problémů pro něž existuje algoritmus s časovou složitostí $O(n \log n)$

Definice

Pro libovolnou funkci $f : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}$ definujeme třídu $\mathcal{S}(f(n))$ jako třídu obsahující právě ty problémy, pro něž existuje algoritmus s prostorovou složitostí $O(f(n))$.

Příklad:

- $\mathcal{S}(n)$ – třída všech problémů pro něž existuje algoritmus s prostorovou složitostí $O(n)$
- $\mathcal{S}(n^2)$ – třída všech problémů pro něž existuje algoritmus s prostorovou složitostí $O(n^2)$
- $\mathcal{S}(n \log n)$ – třída všech problémů pro něž existuje algoritmus s prostorovou složitostí $O(n \log n)$

Poznámka:

Všimněte si, že u tříd $\mathcal{T}(f)$ a $\mathcal{S}(f)$ může to, které problémy do dané třídy patří, záviset na použitém výpočetním modelu (zda je to stroj RAM, jednopáskový Turingův stroj, vícepáskový Turingův stroj, ...).

Pomocí tříd $\mathcal{T}(f(n))$ a $\mathcal{S}(f(n))$ můžeme definovat třídy PTIME a PSPACE jako

$$\text{PTIME} = \bigcup_{k \geq 0} \mathcal{T}(n^k)$$

$$\text{PSPACE} = \bigcup_{k \geq 0} \mathcal{S}(n^k)$$

- PTIME je třída všech problémů, pro které existuje algoritmus s polynomiální časovou složitostí, tj. s časovou složitostí $O(n^k)$, kde k je nějaká konstanta.
- PSPACE je třída všech problémů, pro které existuje algoritmus s polynomiální prostorovou složitostí, tj. s prostorovou složitostí $O(n^k)$, kde k je nějaká konstanta.

Poznámka: Vzhledem k tomu, že všechny (rozumné) výpočetní modely jsou schopné se navzájem simulovat tak, že při dané simulaci nevzroste počet kroků ani množství použité paměti víc než polynomiálně, není definice tříd **PTIME** a **PSPACE** závislá na použitém výpočetním modelu. Pro jejich zadefinování můžeme použít kterýkoliv výpočetní model.

Říkáme, že tyto třídy jsou **robustní** – jejich definice nezávisí na použitém výpočetním modelu.

Analogicky můžeme zavést další třídy:

EXPTIME – množina všech problémů, pro které existuje algoritmus s časovou složitostí $2^{O(n^k)}$, kde k je nějaká konstanta

EXPSPACE – množina všech problémů, pro které existuje algoritmus s prostorovou složitostí $2^{O(n^k)}$, kde k je nějaká konstanta

LOGSPACE – množina všech problémů, pro které existuje algoritmus s prostorovou složitostí $O(\log n)$

Poznámka: Místo $2^{O(n^k)}$ bychom mohli psát také $O(c^{n^k})$, kde c a k jsou nějaké konstanty.

Při definici třídy **LOGSPACE** musíme přesněji specifikovat, co považujeme za prostorovou složitost algoritmu.

Uvažujeme například Turingův stroj, který pracuje se třemi páskami:

- **Vstupní páskou**, na které je na začátku výpočtu zapsán vstup. Z této pásky je možno pouze číst.
- **Pracovní páskou**, která je na začátku výpočtu prázdná. Z této pásky je možno číst i na ni zapisovat.
- **Výstupní páskou**, která je také na začátku výpočtu prázdná a na kterou je možno pouze zapisovat.

Množství použité paměti je pak definováno, jako počet použitých políček na pracovní pásce.

Další příklady tříd složitosti:

2-EXPTIME – množina všech problémů, pro které existuje algoritmus s časovou složitostí $2^{2^{O(n^k)}}$, kde k je nějaká konstanta

2-EXPSPACE – množina všech problémů, pro které existuje algoritmus s prostorovou složitostí $2^{2^{O(n^k)}}$, kde k je nějaká konstanta

ELEMENTARY – množina všech problémů, pro které existuje algoritmus s časovou (či prostorovou) složitostí

$$2^{2^{2^{\dots 2^{2^{O(n^k)}}}}}$$

kde k je konstanta a počet exponentů je omezen konstantou.

Vztahy mezi třídami složitosti

Pokud Turingův stroj provede m kroků, tak použije maximálně m políček na pásce.

Pokud tedy existuje pro nějaký problém algoritmus s časovou složitostí $O(f(n))$, má tento algoritmus paměťovou složitost (nejvýše) $O(f(n))$.

Je tedy zřejmé, že platí následující vztah.

Pozorování

Pro libovolnou funkci $f : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}$ platí $\mathcal{T}(f(n)) \subseteq \mathcal{S}(f(n))$.

Poznámka: Analogicky bychom mohli argumentovat například pro stroj RAM.

Vztahy mezi třídami složitosti

Z předchozího okamžitě plyne:

$$\begin{aligned} \text{PTIME} &\subseteq \text{PSPACE} \\ \text{EXPTIME} &\subseteq \text{EXPSPACE} \\ 2\text{-EXPTIME} &\subseteq 2\text{-EXPSPACE} \\ &\vdots \end{aligned}$$

Vzhledem k tomu, že polynomiální funkce rostou pomaleji než exponenciální, zjevně platí:

$$\text{PTIME} \subseteq \text{EXPTIME} \subseteq 2\text{-EXPTIME} \subseteq \dots$$

$$\text{LOGSPACE} \subseteq \text{PSPACE} \subseteq \text{EXPSPACE} \subseteq 2\text{-EXPSPACE} \subseteq \dots$$

- Pro libovolná dvě reálná čísla $0 \leq \epsilon_1 < \epsilon_2$ platí

$$\mathcal{S}(n^{\epsilon_1}) \subsetneq \mathcal{S}(n^{\epsilon_2})$$

- $\text{LOGSPACE} \subsetneq \text{PSPACE}$
- $\text{PSPACE} \subsetneq \text{EXPSPACE}$
- $\text{EXPSPACE} \subsetneq \text{2-EXPSPACE}$

- Pro libovolná dvě reálná čísla $0 \leq \epsilon_1 < \epsilon_2$ platí

$$\mathcal{T}(n^{\epsilon_1}) \subsetneq \mathcal{T}(n^{\epsilon_2})$$

- $\text{PTIME} \subsetneq \text{EXPTIME}$
- $\text{EXPTIME} \subsetneq \text{2-EXPTIME}$

Při zkoumání vztahů mezi třídami složitosti se ukazuje jako užitečný pojem **konfigurace**.

Konfigurací budeme rozumět celkový stav, ve kterém se během jednoho kroku nachází stroj, provádějící nějaký daný algoritmus.

- U Turingova stroje je konfigurace dána stavem jeho řídicí jednotky, obsahem pásky (resp. pásek) a pozicí hlavy (resp. hlav).
- U stroje RAM je konfigurace dána obsahem paměti, obsahem všech registrů (včetně IP), obsahem vstupní a výstupní pásky a pozicemi čtecí a zapisovací hlavy.

Vztahy mezi třídami složitosti

Mělo by být jasné, že konfigurace (resp. jejich popisy) můžeme zapisovat jako slova v nějaké abecedě.

Navíc můžeme konfigurace zapisovat tak, že délka těchto slov bude zhruba stejná jako množství paměti použité algoritmem (tj. počet políček na pásce použitých Turingovým strojem, počet bitů paměti použitých strojem RAM apod.).

Poznámka: Pokud máme abecedu Σ , kde $|\Sigma| = c$, tak:

- Počet slov délky n je c^n , tj. $2^{\Theta(n)}$.
- Počet slov délky nejvýše n je

$$\sum_{i=0}^n c^i = \frac{c^{n+1} - 1}{c - 1}$$

tj. také $2^{\Theta(n)}$.

Vztahy mezi třídami složitosti

Je jasné, že během výpočtu korektního algoritmu se žádná konfigurace nemůže zopakovat, protože jinak by se algoritmus zacyklil a běžel by donekonečna.

Pokud tedy víme, že paměťová složitost nějakého algoritmu je $O(f(n))$, znamená to, že počet různých konfigurací dosažitelných během výpočtu je $2^{O(f(n))}$.

Protože se konfigurace během žádného výpočtu neopakují, je i časová složitost daného algoritmu maximálně $2^{O(f(n))}$.

Pozorování

Pro libovolnou funkci $f : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}$ platí, že $\mathcal{S}(f(n)) \subseteq \mathcal{T}(2^{f(n)})$.

Z předchozího plynou následující důsledky:

$$\text{LOGSPACE} \subseteq \text{PTIME}$$

$$\text{PSPACE} \subseteq \text{EXPTIME}$$

$$\text{EXPSPACE} \subseteq 2\text{-EXPTIME}$$

⋮

Shrnutí:

$$\text{LOGSPACE} \subseteq \text{PTIME} \subseteq \text{PSPACE} \subseteq \text{EXPTIME} \subseteq \text{EXPSPACE} \subseteq \\ \subseteq \text{2-EXPTIME} \subseteq \text{2-EXPSPACE} \subseteq \dots \subseteq \text{ELEMENTARY}$$

Navíc je známo, že:

- $\text{PTIME} \subsetneq \text{EXPTIME} \subsetneq \text{2-EXPTIME} \subsetneq \dots$
- $\text{LOGSPACE} \subsetneq \text{PSPACE} \subsetneq \text{EXPSPACE} \subsetneq \text{2-EXPSPACE} \subsetneq \dots$

Horním odhadem složitosti problému rozumíme to, že složitost problému není vyšší než nějaká uvedená.

Většinou je to formulováno tak, že daný problém patří do nějaké určité třídy složitosti.

Příklady tvrzení, které se týkají horních odhadů složitosti:

- Problém nalezení nejkratší cesty v grafu je v **PTIME**.
- Problém ekvivalence dvou regulárních výrazů je v **EXPSpace**.

Pokud chceme zjistit nějaký horní odhad složitosti problému, stačí ukázat, že existuje algoritmus s danou složitostí.

Dolním odhadem složitosti problému rozumíme to, že složitost problému je alespoň taková jako nějaká uvedená.

Většinou je to formulováno tak, že daný problém nepatří do nějaké určité třídy složitosti.

Obecně je zjišťování (netriviálních) dolních odhadů složitosti problémů mnohem obtížnější než zjišťování horních odhadů.

Pro odvození dolního odhadu musíme totiž ukázat, že neexistuje žádný algoritmus, který by řešil daný problém a přitom měl danou složitost.

Problém „Třídění“

Vstup: Posloupnost prvků a_1, a_2, \dots, a_n .

Výstup: Prvky a_1, a_2, \dots, a_n setříděné od nejmenšího po největší.

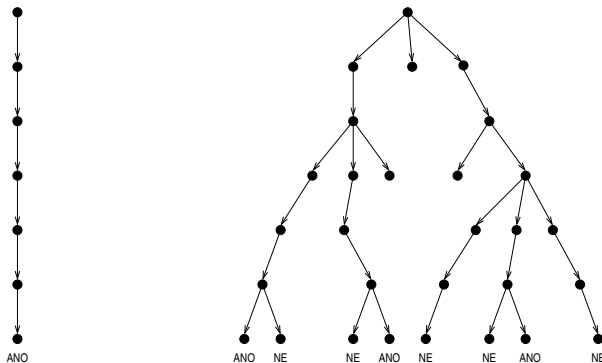
Dá se dokázat, že každý algoritmus, který řeší problém “Třídění” a na prvcích tříděné posloupnosti používá pouze operaci porovnávání (tj. nezkoumá obsah těchto prvků), provede pro nějaký vstup velikosti n nejméně $cn \log n$ operací pro nějaké $c > 0$.

Nedeterminismus

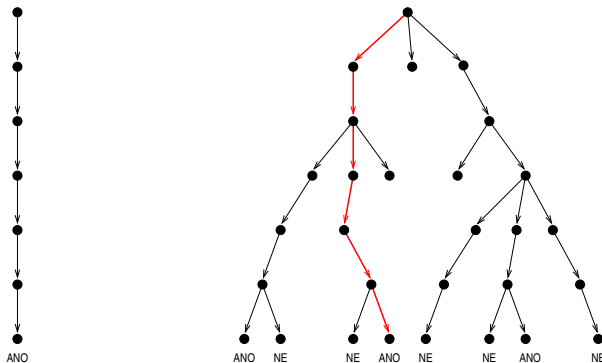
Nedeterministický stroj RAM:

- Je definován velice podobně jako deterministický RAM.
- Navíc má instrukci **NDJUMP x OR y** , která umožňuje stroji vybrat si jedno z možných pokračování.
- Pokud ze všech možných výpočtů takového stroje nad zadaným vstupem alespoň jeden skončí s odpovědí **ANO**, je odpověď **ANO**.
- Pokud všechny výpočty skončí s odpovědí **NE**, je odpověď **NE**.

Podobně můžeme definovat nedeterministické verze jiných výpočetních modelů, např. nedeterministické Turingovy stroje.

- Dobu výpočtu nedeterministického stroje RAM (nebo jiného nedeterministického stroje) nad zadaným vstupem definujeme jako délku nejdelšího možného výpočtu nad tímto vstupem.

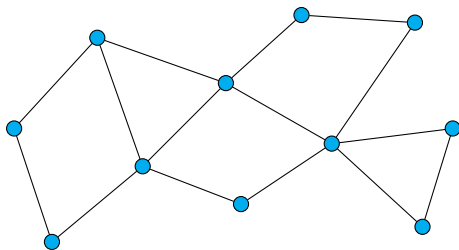

- Dobu výpočtu nedeterministického stroje RAM (nebo jiného nedeterministického stroje) nad zadaným vstupem definujeme jako délku nejdelšího možného výpočtu nad tímto vstupem.

Problém „Barvení grafu k barvami“

Vstup: Neorientovaný graf G a přirozené číslo k .

Otázka: Je možné obarvit vrcholy grafu G k barvami tak, aby žádné dva vrcholy spojené hranou neměly stejnou barvu?

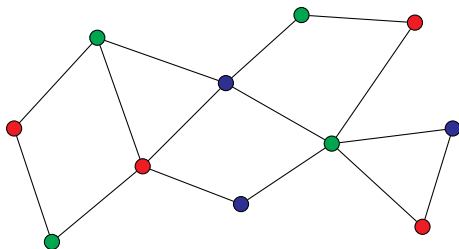

$k = 3$

Problém „Barvení grafu k barvami“

Vstup: Neorientovaný graf G a přirozené číslo k .

Otázka: Je možné obarvit vrcholy grafu G k barvami tak, aby žádné dva vrcholy spojené hranou neměly stejnou barvu?

$k = 3$

Problém „Barvení grafu k barvami“

Vstup: Neorientovaný graf G a přirozené číslo k .

Otázka: Je možné obarvit vrcholy grafu G k barvami tak, aby žádné dva vrcholy spojené hranou neměly stejnou barvu?

Nedeterministický algoritmus pracuje následovně:

- 1 Každému vrcholu grafu G nedeterministicky přiřadí jednu z k barev.
- 2 Projde všechny hrany grafu G a u každé z nich zkontroluje, že oba její koncové vrcholy jsou obarveny různými barvami. Pokud ne, skončí s odpovědí **NE**.
- 3 Pokud prošel všechny hrany a u všech byly koncové vrcholy obarveny různými barvami, skončí s odpovědí **ANO**.

Problém „Isomorfismus grafů“

Vstup: Neorientované grafy $G_1 = (V_1, E_1)$ a $G_2 = (V_2, E_2)$.

Otázka: Jsou grafy G_1 a G_2 isomorfní?

Poznámka: Grafy G_1 a G_2 jsou isomorfní, jestliže existuje nějaká bijekce $f : V_1 \rightarrow V_2$ taková, že pro libovolné dva vrcholy $u, v \in V_1$ platí $(u, v) \in E_1$ právě když $(f(u), f(v)) \in E_2$.

Nedeterministický algoritmus pracuje následovně:

- 1 Nedeterministicky zvolí hodnoty funkce f pro všechny $v \in V_1$.
- 2 Deterministicky ověří, že f je bijekce a že pro všechny dvojice vrcholů je splněna výše uvedená podmínka.
- 3 Pokud je některá z podmínek porušena, skončí s odpovědí **NE**, v opačném případě s odpovědí **ANO**.

Na nedeterminismus můžeme nahlížet dvěma způsoby:

- 1 Ve chvíli, kdy má stroj nedeterministicky zvolit mezi několika možnostmi, tak „uhodne“, která z těchto možností povede k odpovědi **ANO** (pokud taková možnost existuje).
- 2 Ve chvíli, kdy má stroj nedeterministicky zvolit mezi několika možnostmi, rozdělí se do tolika kopií, kolik je těchto možností, a každá z těchto kopií pokračuje ve výpočtu odpovídající jedné z možností, přičemž pracují všechny paralelně.

Odpověď je **ANO** právě tehdy, když alespoň jedna z kopií stroje odpoví **ANO**.

- Z hlediska rozhodnutelnosti nepřináší nedeterministické algoritmy oproti deterministickým nic dalšího navíc:
Pokud je nějaký problém možné řešit nedeterministickým strojem RAM nebo TS, tak je ho možné řešit i deterministickým, který postupně vyzkouší všechny možné výpočty nedeterministického stroje nad daným vstupem.
- Nedeterminismus má význam především při zkoumání složitosti problémů.

Definice

Pro funkci $f : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}$ rozumíme **třídou časové složitosti** $\mathcal{NT}(f)$ množinu těch problémů, které jsou řešeny nedeterministickými RAMy s časovou složitostí v $O(f(n))$.

Definice

Pro funkci $f : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}$ rozumíme **třídou prostorové složitosti** $\mathcal{NS}(f)$ množinu těch problémů, které jsou řešeny nedeterministickými RAMy s prostorovou složitostí v $O(f(n))$.

Definice

$$\text{NPTIME} = \bigcup_{k=0}^{\infty} \mathcal{NT}(n^k)$$

- **NPTIME** (někdy se píše jen **NP**) je třída všech problémů, pro které existuje nedeterministický algoritmus s polynomiální časovou složitostí.
- Do **NPTIME** tedy patří problémy, u kterých je možné pro daný vstup rychle ověřit, že odpověď je **ANO**, pokud nám ten, kdo nás o tom chce přesvědčit, dodá nějakou dodatečnou informaci.
- Je zřejmé, že **PTIME** \subseteq **NPTIME**, neboť na deterministické algoritmy se můžeme dívat jako na speciální případ nedeterministických.

- Podobně můžeme definovat třídu **NPSPACE**.
- Obdobně jako v deterministickém případě zřejmě platí **$\text{NPTIME} \subseteq \text{NPSPACE}$** .
- Nedeterministický RAM můžeme simulovat deterministickým, který zkusí všechny možné výpočty. Každý z možných výpočtů použije maximálně polynomiálně mnoho paměti a jednotlivé výpočty si nic nepředávají, takže můžeme používat pro všechny stejnou oblast paměti. Platí tedy **$\text{NPTIME} \subseteq \text{PSPACE}$** .
- Je rovněž známo, že pokud je problém rozhodován nedeterministickým Turingovým strojem s prostorovou složitostí $f(n)$, tak je rozhodován i nějakým deterministickým Turingovým strojem s prostorovou složitostí $O((f(n))^2)$. Z toho plyne, že **$\text{NPSPACE} \subseteq \text{PSPACE}$** .

$$\text{PTIME} \subseteq \text{NPTIME} \subseteq \text{PSPACE} = \text{NPSPACE}$$

NP-úplné problémy

Polynomiální převod mezi problémy

Mějme nějaké dva rozhodovací problémy A a B .

Problém A je **převoditelný** na problém B , jestliže existuje algoritmus P takový, že:

- Jako vstup může dostat libovolnou instanci problému A .
- K instanci problému A , kterou dostane jako vstup (označme ji x), vyprodukuje jako svůj výstup instanci problému B (označme ji $P(x)$).
- Platí

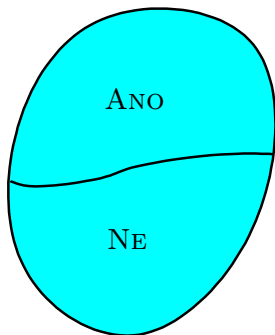
$$x \in A \quad \Leftrightarrow \quad P(x) \in B$$

tj. pro vstup x je v problému A odpověď **ANO** právě tehdy, když pro vstup $P(x)$ je v problému B odpověď **ANO**.

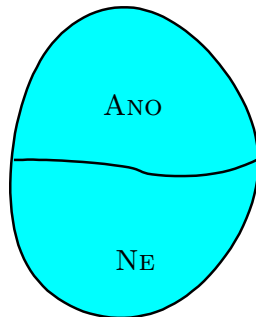
Pokud je navíc algoritmus P polynomiální, pak říkáme, že problém A je **polynomiálně převoditelný** na problém B .

Polynomiální převod mezi problémy

vstupy problému A

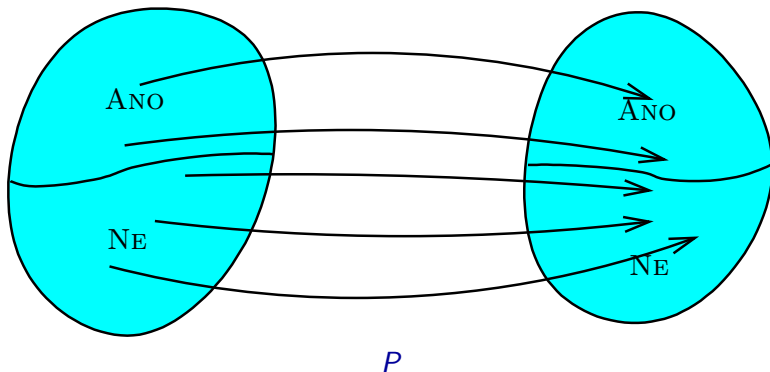
vstupy problému B

Polynomiální převod mezi problémy

vstupy problému A

vstupy problému B

Polynomiální převod mezi problémy

Řekněme, že problém A je polynomiálně převeditelný na problém B , tj. existuje (polynomiální) algoritmus P realizující tento převod.

Pokud je problém B ve třídě $PTIME$, pak i problém A je ve třídě $PTIME$.

Řešení problému A pro vstup x :

- Zavoláme P se vstupem x , vrátí nám hodnotu $P(x)$.
- Zavoláme algoritmus řešící problém B se vstupem $P(x)$.
Hodnotu, kterou nám vrátí, vypíšeme jako výsledek.

Z toho plyne:

Pokud A není v $PTIME$, tak ani B nemůže být v $PTIME$.

Definice problému SAT:

SAT (splnitelnost booleovských formulí)

Vstup: Booleovská formule φ .

Otázka: Je φ splnitelná?

Příklad:

Formule $\varphi_1 = x_1 \wedge (\neg x_2 \vee x_3)$ je splnitelná:

např. při ohodnocení ν , kde $[x_1]_\nu = 1$, $[x_2]_\nu = 0$, $[x_3]_\nu = 1$, platí $[\varphi_1]_\nu = 1$.

Formule $\varphi_2 = (x_1 \wedge \neg x_1) \vee (\neg x_2 \wedge x_3 \wedge x_2)$ není splnitelná:

pro libovolné ohodnocení ν platí $[\varphi_2]_\nu = 0$.

3-SAT je varianta problému SAT, ve které se omezujeme na formule určitého speciálního typu:

3-SAT

Vstup: Formule φ v konjunktivní normální formě, kde každá klauzule obsahuje právě 3 literály.

Otázka: Je φ splnitelná?

Některé pojmy:

- **Literál** je formule tvaru x nebo $\neg x$, kde x je booleovská proměnná.
- **Klauzule** je disjunkce literálů.

Příklady: $x_1 \vee \neg x_2$ $\neg x_5 \vee x_8 \vee \neg x_{15} \vee \neg x_{23}$ x_6

- Formule je v **konjunktivní normální formě (KNF)**, jestliže je konjunkcí klauzulí.

Příklad: $(x_1 \vee \neg x_2) \wedge (\neg x_5 \vee x_8 \vee \neg x_{15} \vee \neg x_{23}) \wedge x_6$

V případě problému 3-SAT tedy vyžadujeme, aby formule φ byla v KNF a navíc, aby každá klauzule obsahovala právě tři literály.

Příklad:

$(x_1 \vee \neg x_2 \vee x_4) \wedge (\neg x_1 \vee x_3 \vee x_3) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_3 \vee \neg x_4) \wedge (x_2 \vee \neg x_3 \vee x_4)$

Problém 3-SAT

Následující formule je splnitelná:

$$(x_1 \vee \neg x_2 \vee x_4) \wedge (\neg x_1 \vee x_3 \vee x_3) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_3 \vee \neg x_4) \wedge (x_2 \vee \neg x_3 \vee x_4)$$

Např. při ohodnocení ν , kde

$$[x_1]_\nu = 0$$

$$[x_2]_\nu = 1$$

$$[x_3]_\nu = 0$$

$$[x_4]_\nu = 1$$

je $[\varphi_1]_\nu = 1$.

Naproti tomu následující formule není splnitelná:

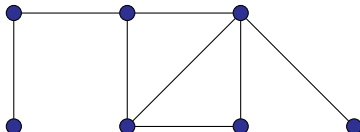
$$(x_1 \vee x_1 \vee x_1) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_1 \vee \neg x_1)$$

Problém nezávislé množiny (IS)

Problém nezávislé množiny (IS)

Vstup: Neorientovaný graf G , číslo k .

Otázka: Existuje v grafu G nezávislá množina velikosti k ?

$k = 4$

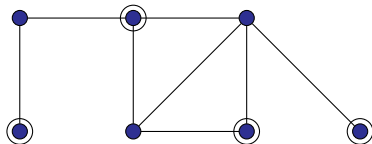
Poznámka: **Nezávislá množina** v grafu je podmnožina vrcholů grafu taková, že žádné dva vrcholy z této podmnožiny nejsou spojeny hranou.

Problém nezávislé množiny (IS)

Problém nezávislé množiny (IS)

Vstup: Neorientovaný graf G , číslo k .

Otázka: Existuje v grafu G nezávislá množina velikosti k ?

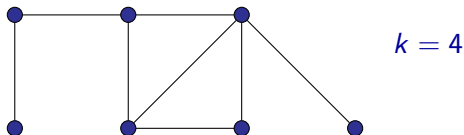

$k = 4$

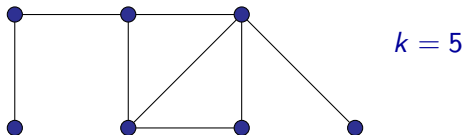
Poznámka: **Nezávislá množina** v grafu je podmnožina vrcholů grafu taková, že žádné dva vrcholy z této podmnožiny nejsou spojeny hranou.

Problém nezávislé množiny (IS)

Příklad instance, kde je odpověď **ANO**:

Příklad instance, kde je odpověď **NE**:

Popíšeme (polynomiální) algoritmus, který bude mít následující vlastnosti:

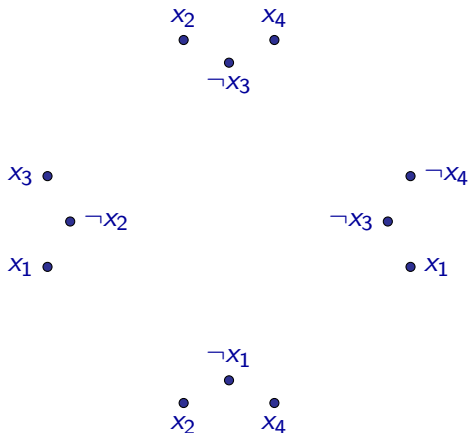
- **Vstup:** Libovolná instance problému 3-SAT, tj. formule φ v konjunktivní normální formě, kde každá klauzule obsahuje právě tři literály.
- **Výstup:** Instance problému IS, tj. neorientovaný graf G a číslo k .
- Navíc bude pro libovolný vstup (tj. pro libovolnou formuli φ ve výše uvedeném tvaru) zaručeno následující:
V grafu G bude existovat nezávislá množina velikosti k právě tehdy, když formule φ bude splnitelná.

Převod 3-SAT na IS

$$(x_1 \vee \neg x_2 \vee x_3) \wedge (x_2 \vee \neg x_3 \vee x_4) \wedge (x_1 \vee \neg x_3 \vee \neg x_4) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_2 \vee x_4)$$

Převod 3-SAT na IS

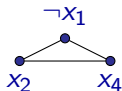
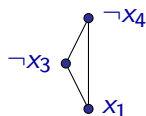
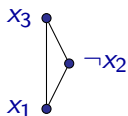
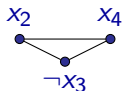
$$(x_1 \vee \neg x_2 \vee x_3) \wedge (x_2 \vee \neg x_3 \vee x_4) \wedge (x_1 \vee \neg x_3 \vee \neg x_4) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_2 \vee x_4)$$

Pro každý literál přidáme do grafu jeden vrchol.

Převod 3-SAT na IS

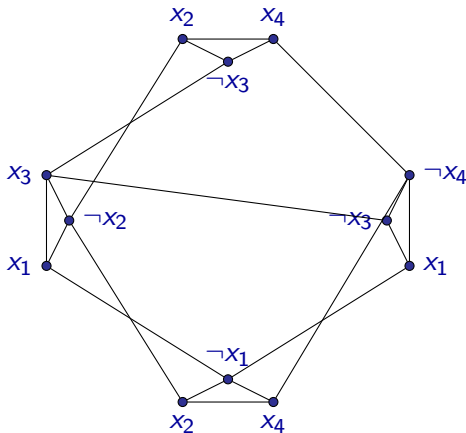
$$(x_1 \vee \neg x_2 \vee x_3) \wedge (x_2 \vee \neg x_3 \vee x_4) \wedge (x_1 \vee \neg x_3 \vee \neg x_4) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_2 \vee x_4)$$

Vrcholy odpovídající literálům patřícím do stejné klauzule spojíme hranami.

Převod 3-SAT na IS

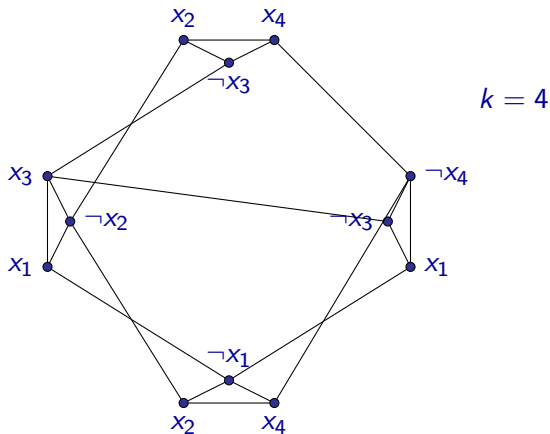
$$(x_1 \vee \neg x_2 \vee x_3) \wedge (x_2 \vee \neg x_3 \vee x_4) \wedge (x_1 \vee \neg x_3 \vee \neg x_4) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_2 \vee x_4)$$

Dvojice vrcholů odpovídající literálům x_i a $\neg x_i$ spojíme hranami.

Převod 3-SAT na IS

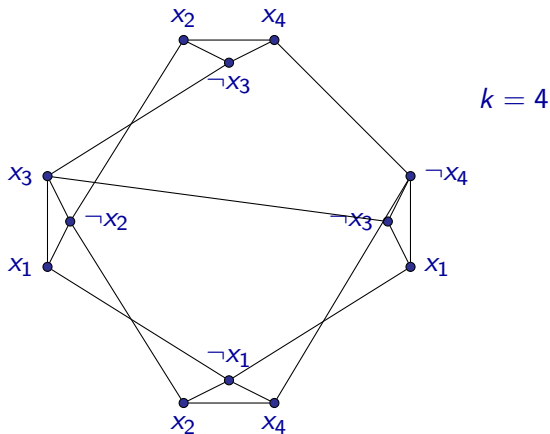
$$(x_1 \vee \neg x_2 \vee x_3) \wedge (x_2 \vee \neg x_3 \vee x_4) \wedge (x_1 \vee \neg x_3 \vee \neg x_4) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_2 \vee x_4)$$

Číslo k položíme rovno počtu klauzulí.

Převod 3-SAT na IS

$$(x_1 \vee \neg x_2 \vee x_3) \wedge (x_2 \vee \neg x_3 \vee x_4) \wedge (x_1 \vee \neg x_3 \vee \neg x_4) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_2 \vee x_4)$$

Vytvořený graf a číslo k vydá algoritmus jako výstup.

Převod 3-SAT na IS

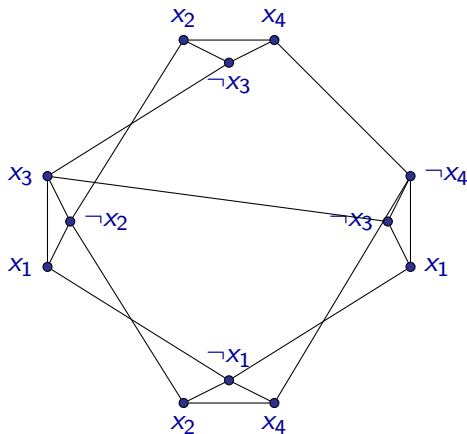
$$(x_1 \vee \neg x_2 \vee x_3) \wedge (x_2 \vee \neg x_3 \vee x_4) \wedge (x_1 \vee \neg x_3 \vee \neg x_4) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_2 \vee x_4)$$

$$\nu(x_1) = 1$$

$$\nu(x_2) = 1$$

$$\nu(x_3) = 0$$

$$\nu(x_4) = 1$$

Jestliže je formule φ splnitelná, existuje ohodnocení ν , při kterém má v každé klauzuli alespoň jeden literál hodnotu 1.

Převod 3-SAT na IS

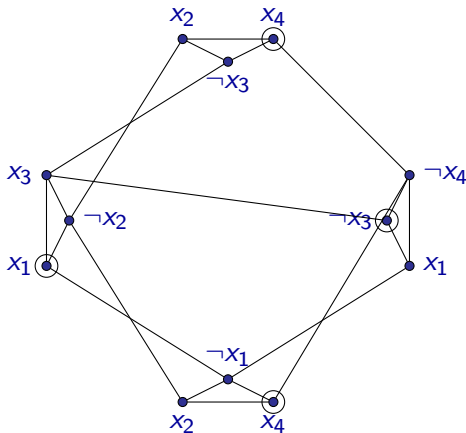
$$(x_1 \vee \neg x_2 \vee x_3) \wedge (x_2 \vee \neg x_3 \vee x_4) \wedge (x_1 \vee \neg x_3 \vee \neg x_4) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_2 \vee x_4)$$

$$\nu(x_1) = 1$$

$$\nu(x_2) = 1$$

$$\nu(x_3) = 0$$

$$\nu(x_4) = 1$$

$$k = 4$$

Z každé klauzule vybereme jeden literál, který má při ohodnocení ν hodnotu **1**, a do nezávislé množiny přidáme odpovídající vrchol.

Převod 3-SAT na IS

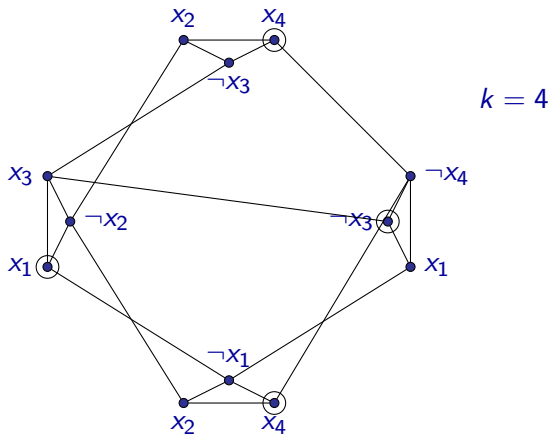
$$(x_1 \vee \neg x_2 \vee x_3) \wedge (x_2 \vee \neg x_3 \vee x_4) \wedge (x_1 \vee \neg x_3 \vee \neg x_4) \wedge (\neg x_1 \vee \neg x_2 \vee x_4)$$

$$\nu(x_1) = 1$$

$$\nu(x_2) = 1$$

$$\nu(x_3) = 0$$

$$\nu(x_4) = 1$$

Lehce ověříme, že vybrané vrcholy tvoří nezávislou množinu.

Vybrané vrcholy tvoří nezávislou množinu, protože:

- Z každé trojice vrcholů odpovídající jedné klauzuli byl vybrán jen jeden vrchol.
- Nemohly být současně vybrány vrcholy označené x_i a $\neg x_i$.
(Při daném ohodnocení ν má hodnotu **1** jen jeden z nich.)

Na druhou stranu, pokud v grafu G existuje nezávislá množina velikosti k , musí určitě splňovat následující vlastnosti:

- Z každé trojice vrcholů odpovídající jedné klauzuli musí být vybrán nejvýše jeden vrchol.
Protože je ale klauzulí k a je vybráno k vrcholů, musí být z každé takové trojice vybrán právě jeden.
- Nemohly být současně vybrány vrcholy označené x_i a $\neg x_i$.

Ohodnocení tedy zvolíme podle vybraných vrcholů, protože z předchozího vyplývá, že nehrozí, že by neexistovalo.

(Zbýlým proměnným přiřadíme libovolné hodnoty.)

Při daném ohodnocení má formule φ určitě hodnotu **1**, neboť v každé klauzuli má hodnotu **1** alespoň jeden literál.

Popsaný algoritmus je určitě polynomiální:

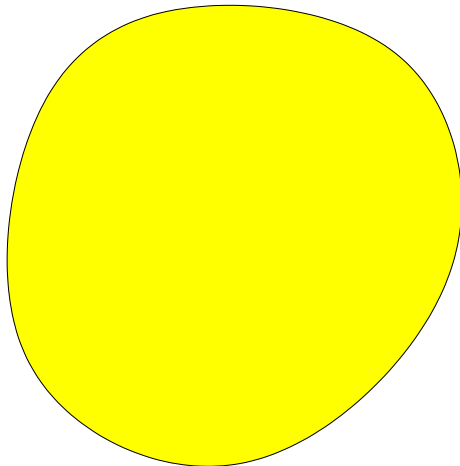
Graf G a číslo k je možné zkonstruovat k formuli φ v čase $O(n^2)$, kde n je velikost formule φ .

Navíc jsme viděli, že ve zkonstruovaném grafu G existuje nezávislá množina velikosti k právě tehdy, když formule φ je splnitelná.

Popsaný algoritmus tedy ukazuje, že problém 3-SAT je polynomiálně převeditelný na problém IS.

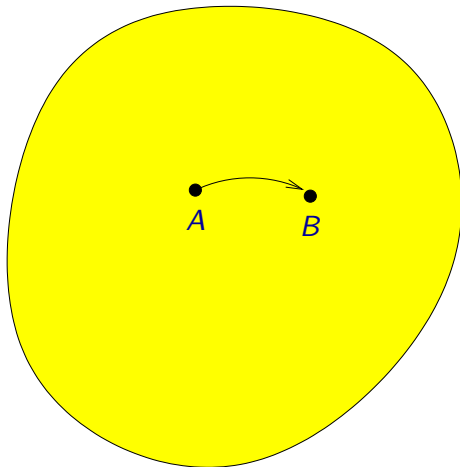
NP-úplné problémy

Veźměme si množinu všech možných rozhodovacích problémů.

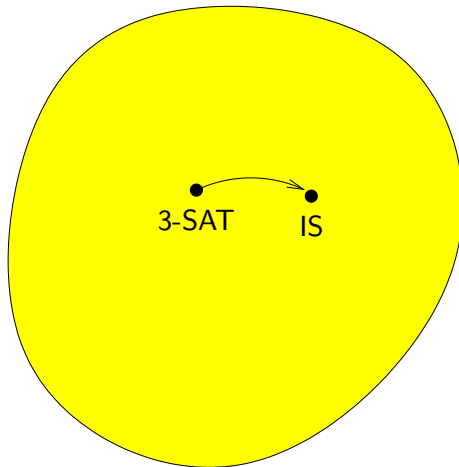

NP-úplné problémy

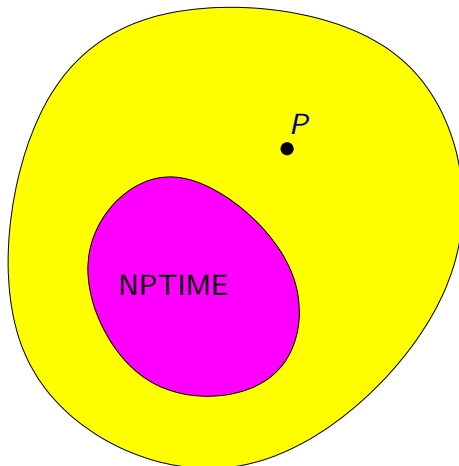
Šipkou si znázorníme, že problém A je polynomiálně převeditelný na problém B .

Například problém 3-SAT je polynomiálně převeditelný na problém IS.

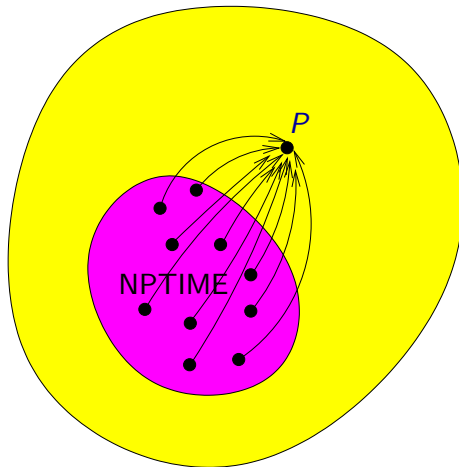

Vezměme si nyní třídu **NPTIME** a nějaký problém P .

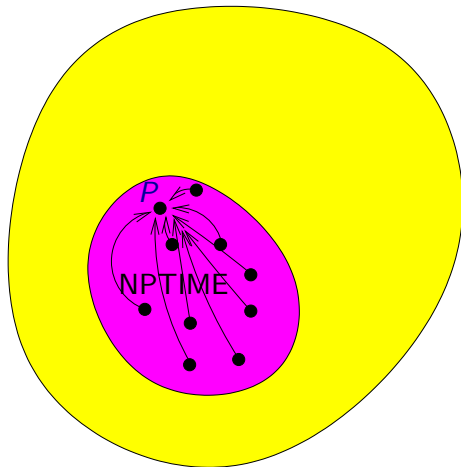
NP-úplné problémy

Problém P je **NP-těžký**, jestliže každý problém z NPTIME je polynomiálně převeditelný na P .

NP-úplné problémy

Problém P je **NP-úplný**, jestliže je NP-těžký a navíc sám patří do třídy **NPTIME**.

Pokud bychom pro nějaký NP-těžký problém P našli polynomiální algoritmus, získali bychom tím polynomiální algoritmus pro každý problém P' z **NPTIME**:

- Na vstup problému P' bychom nejprve aplikovali algoritmus realizující polynomiální převod z P' na P .
- Na vytvořenou instanci problému P bychom aplikovali polynomiální algoritmus řešící problém P a výsledek bychom vrátili jako odpověď pro danou instanci problému P' .

V takovém případě by tedy platilo **PTIME = NPTIME**, neboť pro každý problém z **NPTIME** by existoval polynomiální (deterministický) algoritmus.

Na druhou stranu, pokud existuje alespoň jeden problém z **NPTIME**, pro který neexistuje polynomiální algoritmus, tak z předchozího plyne, že pro žádný **NP**-těžký problém nemůže existovat polynomiální algoritmus.

Zda platí první nebo druhá možnost, je otevřený problém.

Není těžké si rozmyslet následující:

Pokud je problém A polynomiálně převeditelný na problém B a problém B je polynomiálně převeditelný na problém C , pak problém A je polynomiálně převeditelný na problém C .

Pokud tedy o nějakém problému P víme, že je NP-těžký a že P je polynomiálně převeditelný na problém P' , pak víme, že i problém P' je NP-těžký.

Věta

Problém SAT je NP-úplný.

Dá se ukázat, že SAT je polynomiálně převoditelný na 3-SAT a viděli jsme, že 3-SAT je polynomiálně převoditelný na IS.

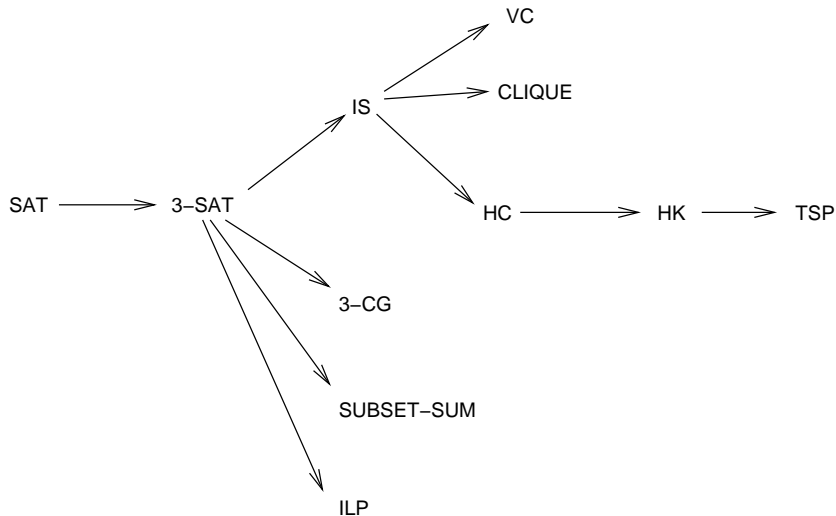
Z toho plyne, že problémy 3-SAT a IS jsou NP-těžké.

To, že 3-SAT i IS jsou v NPTIME je očividné.

Problémy 3-SAT i IS jsou NP-úplné.

NP-úplné problémy

Polynomiálními převody z již známých NP-úplných problémů se dá ukázat NP-obtížnost celé řady různých dalších problémů:

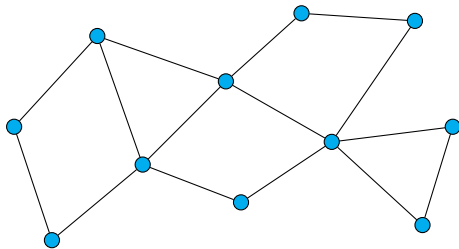
3-CG – Barvení grafu 3 barvami

3-CG - Problém „Barvení grafu 3 barvami“

Vstup: Neorientovaný graf G

Otázka: Lze vrcholy grafu G obarvit 3 barvami tak, aby žádné dva vrcholy spojené hranou neměly stejnou barvu?

Příklad:

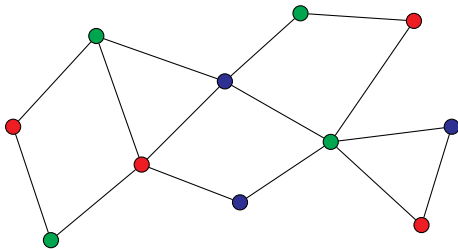
3-CG – Barvení grafu 3 barvami

3-CG - Problém „Barvení grafu 3 barvami“

Vstup: Neorientovaný graf G

Otázka: Lze vrcholy grafu G obarvit 3 barvami tak, aby žádné dva vrcholy spojené hranou neměly stejnou barvu?

Příklad:

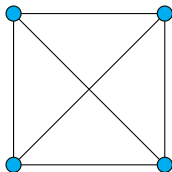
Odpověď: ANO

3-CG - Problém „Barvení grafu 3 barvami“

Vstup: Neorientovaný graf G

Otázka: Lze vrcholy grafu G obarvit 3 barvami tak, aby žádné dva vrcholy spojené hranou neměly stejnou barvu?

Příklad:

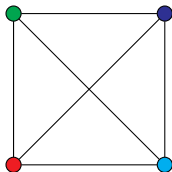

3-CG - Problém „Barvení grafu 3 barvami“

Vstup: Neorientovaný graf G

Otázka: Lze vrcholy grafu G obarvit 3 barvami tak, aby žádné dva vrcholy spojené hranou neměly stejnou barvu?

Příklad:

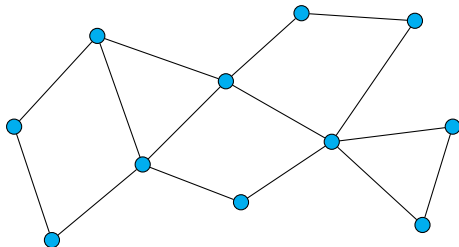
Odpověď: NE

IS - Problém „Nezávislá množina“ (independent set)

Vstup: Neorientovaný graf G a přirozené číslo k .

Otázka: Existuje v grafu G nezávislá množina velikosti k (množina k vrcholů, které vzájemně nejsou propojeny hranou)?

Příklad: $k = 5$

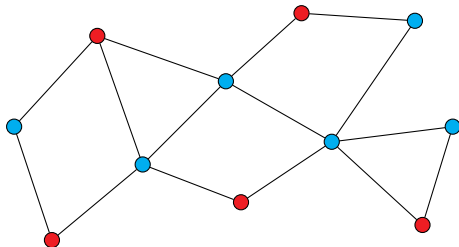

IS - Problém „Nezávislá množina“ (independent set)

Vstup: Neorientovaný graf G a přirozené číslo k .

Otázka: Existuje v grafu G nezávislá množina velikosti k (množina k vrcholů, které vzájemně nejsou propojeny hranou)?

Příklad: $k = 5$

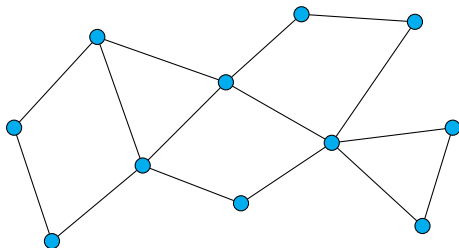
Odpověď: ANO

VC – vrcholové pokrytí (vertex cover)

Vstup: Neorientovaný graf G a přirozené číslo k .

Otázka: Existuje v grafu G množina vrcholů velikosti k taková, že každá hrana má alespoň jeden svůj vrchol v této množině?

Příklad: $k = 6$

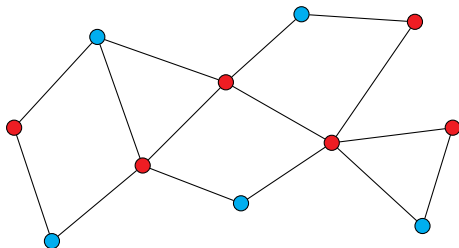
VC – Vrcholové pokrytí

VC – vrcholové pokrytí (vertex cover)

Vstup: Neorientovaný graf G a přirozené číslo k .

Otázka: Existuje v grafu G množina vrcholů velikosti k taková, že každá hrana má alespoň jeden svůj vrchol v této množině?

Příklad: $k = 6$

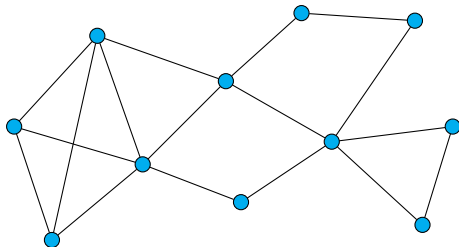
Odpověď: ANO

CLIQUE – problém kliky

Vstup: Neorientovaný graf G a přirozené číslo k .

Otázka: Existuje v grafu G množina vrcholů velikosti k taková, že každé dva vrcholy této množiny jsou spojeny hranou?

Příklad: $k = 4$

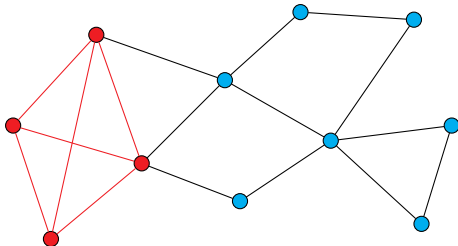

CLIQUE – problém kliky

Vstup: Neorientovaný graf G a přirozené číslo k .

Otázka: Existuje v grafu G množina vrcholů velikosti k taková, že každé dva vrcholy této množiny jsou spojeny hranou?

Příklad: $k = 4$

Odpověď: ANO

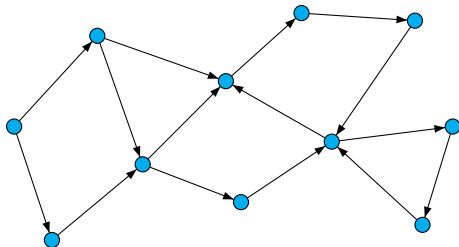
Hamiltonovský cyklus

HC – Problém „Hamiltonovský cyklus“

Vstup: Orientovaný graf G .

Otázka: Existuje v grafu G Hamiltonovský cyklus (orientovaný cyklus procházející každým vrcholem právě jednou)?

Příklad:

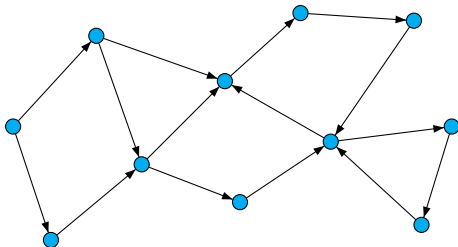
Hamiltonovský cyklus

HC – Problém „Hamiltonovský cyklus“

Vstup: Orientovaný graf G .

Otázka: Existuje v grafu G Hamiltonovský cyklus (orientovaný cyklus procházející každým vrcholem právě jednou)?

Příklad:

Odpověď: NE

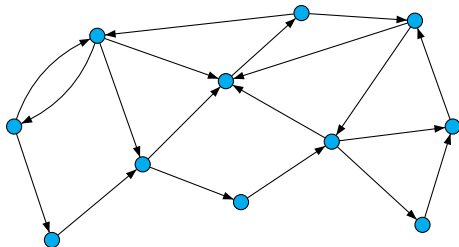
Hamiltonovský cyklus

HC – Problém „Hamiltonovský cyklus“

Vstup: Orientovaný graf G .

Otázka: Existuje v grafu G Hamiltonovský cyklus (orientovaný cyklus procházející každým vrcholem právě jednou)?

Příklad:

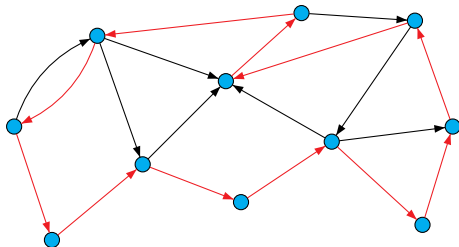
Hamiltonovský cyklus

HC – Problém „Hamiltonovský cyklus“

Vstup: Orientovaný graf G .

Otázka: Existuje v grafu G Hamiltonovský cyklus (orientovaný cyklus procházející každým vrcholem právě jednou)?

Příklad:

Odpověď: ANO

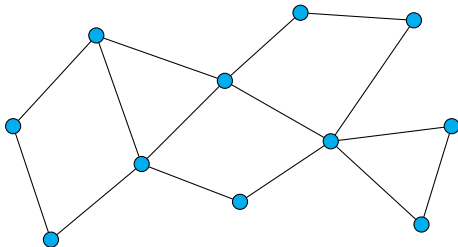
Hamiltonovská kružnice

HK – Problém „Hamiltonovská kružnice“

Vstup: Neorientovaný graf G .

Otázka: Existuje v grafu G Hamiltonovská kružnice (neorientovaný cyklus procházející každým vrcholem právě jednou)?

Příklad:

Odpověď: NE

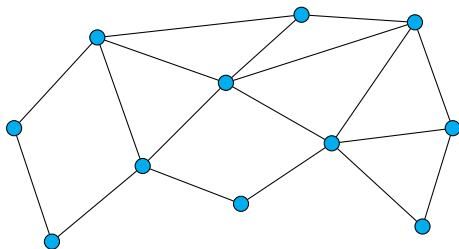
Hamiltonovská kružnice

HK – Problém „Hamiltonovská kružnice“

Vstup: Neorientovaný graf G .

Otázka: Existuje v grafu G Hamiltonovská kružnice (neorientovaný cyklus procházející každým vrcholem právě jednou)?

Příklad:

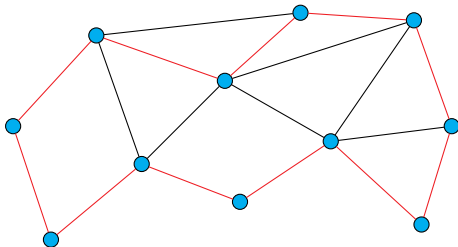
Hamiltonovská kružnice

HK – Problém „Hamiltonovská kružnice“

Vstup: Neorientovaný graf G .

Otázka: Existuje v grafu G Hamiltonovská kružnice (neorientovaný cyklus procházející každým vrcholem právě jednou)?

Příklad:

Odpověď: ANO

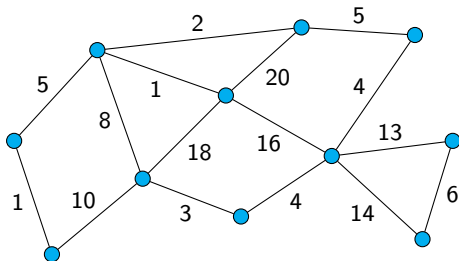
Problém obchodního cestujícího

TSP - Problém „obchodního cestujícího“

Vstup: Neorientovaný graf G s hranami ohodnocenými přirozenými čísly a číslo k .

Otázka: Existuje v grafu G uzavřený sled procházející všemi vrcholy takový, že součet délek hran na tomto sledu (včetně opakovaných) je maximálně k ?

Příklad: $k = 70$

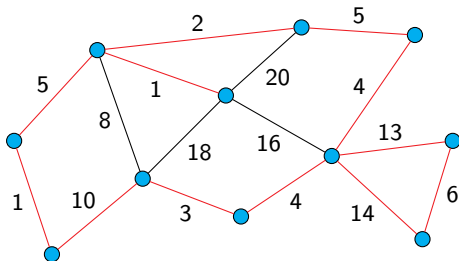
Problém obchodního cestujícího

TSP - Problém „obchodního cestujícího“

Vstup: Neorientovaný graf G s hranami ohodnocenými přirozenými čísly a číslo k .

Otázka: Existuje v grafu G uzavřený sled procházející všemi vrcholy takový, že součet délek hran na tomto sledu (včetně opakovaných) je maximálně k ?

Příklad: $k = 70$

Odpověď: ANO, protože byl nalezen sled se součtem 69.

Problém SUBSET-SUM

Vstup: Sekvence přirozených čísel a_1, a_2, \dots, a_n a přirozené číslo s .

Otázka: Existuje množina $I \subseteq \{1, 2, \dots, n\}$ taková, že $\sum_{i \in I} a_i = s$?

Jinak řečeno, ptáme se zda z dané (multi)množiny čísel je možné vybrat podmnožinu, jejíž součet je s .

Příklad: Pro vstup tvořený čísly 3, 5, 2, 3, 7 a číslem $s = 15$ je odpověď **ANO**, neboť $3 + 5 + 7 = 15$.

Pro vstup tvořený čísly 3, 5, 2, 3, 7 a číslem $s = 16$ je odpověď **NE**, neboť žádná podmnožina těchto čísel nedává součet 16.

Poznámka:

Pořadí čísel a_1, a_2, \dots, a_n na vstupu není důležité.

Všimněte si však určitého rozdílu oproti tomu, kdybychom problém formulovali tak, že vstupem je množina $\{a_1, a_2, \dots, a_n\}$ a číslo s :

V množině se čísla neopakují, zatímco v sekvenci se může totéž číslo vyskytnout vícekrát.

Problém SUBSET-SUM je speciálním případem **problému batohu** (knapsack problem):

Knapsack problem

Vstup: Sekvence dvojic přirozených čísel

$(a_1, b_1), (a_2, b_2), \dots, (a_n, b_n)$ a dvě přirozená čísla s a t .

Otázka: Existuje množina $I \subseteq \{1, 2, \dots, n\}$ taková, že $\sum_{i \in I} a_i \leq s$ a $\sum_{i \in I} b_i \geq t$?

Neformálně můžeme problém batohu formulovat takto:

Máme n předmětů, kde i -tý předmět váží a_i gramů a má cenu b_i Kč. Do batohu se vejdu předměty o maximální celkové váze s gramů.

Otázka zní, zda můžeme z předmětů vybrat podmnožinu, která by vážila maximálně s gramů a měla celkovou cenu alespoň t Kč.

Poznámka:

Zde jsme problém batohu formulovali jako rozhodovací problém.

Běžnější je formulovat tento problém jako optimalizační problém, kde je cílem najít takovou množinu $I \subseteq \{1, 2, \dots, n\}$, kde hodnota $\sum_{i \in I} b_i$ je maximální, přičemž ovšem musí být dodržena podmínka $\sum_{i \in I} a_i \leq s$, tj. vybrat předměty s maximální celkovou cenou tak, aby nebyla překročena kapacita batohu.

To, že SUBSET-SUM je speciálním případem problému batohu, vidíme z následující (téměř triviální) redukce:

Řekněme, že $a_1, a_2, \dots, a_n, s_1$ je instance problému SUBSET-SUM. Je očividné, že pro instanci problému batohu, kde máme sekvenci $(a_1, a_1), (a_2, a_2), \dots, (a_n, a_n)$, $s = s_1$ a $t = s_1$, je odpověď stejná jako pro původní instanci SUBSET-SUM.

Pokud chceme studovat složitost problémů jako jsou SUBSET-SUM nebo problém batohu, je dobré si nejprve ujasnit, co považujeme za velikost vstupu.

Asi nejpřirozenější je definovat velikost vstupu jako celkový počet bitů, který potřebujeme k zápisu instance.

Musíme však určit, jakým způsobem jsou na vstupu zadána přirozená čísla – zda binárně (případně v jiné číselné soustavě o základu alespoň 2, např. desítkové nebo šestnáctkové) nebo unárně.

Pokud uvažujeme, že čísla jsou na vstupu zadána **binárně**, tj. že velikost vstupu je úměrná součtu délek binárních zápisů jednotlivých čísel na vstupu, tak problém SUBSET-SUM je NP-těžký.
(Dá se ukázat polynomiální převod z 3-SAT.)

Není těžké se přesvědčit, že SUBSET-SUM i problém batohu (jeho rozhodovací varianta) patří do třídy **NPTIME**:

- Nedeterministický algoritmus nejprve nedeterministicky zvolí podmnožinu prvků sekvence na vstupu a poté (deterministicky) ověří, zda splňuje splňuje danou podmínku (resp. podmínky).

Je zřejmé, že toto ověření je možné provést v čase polynomiálním vzhledem k velikosti instance.

Problémy SUBSET-SUM i problém batohu jsou tedy **NP-úplné**.

Problém ILP (celočíselné lineární programování)

Vstup: Celočíselná matice A a celočíselný vektor b .

Otázka: Existuje celočíselný vektor x , takový že $Ax \leq b$?

Příklad instance problému:

$$A = \begin{pmatrix} 3 & -2 & 5 \\ 1 & 0 & 1 \\ 2 & 1 & 0 \end{pmatrix} \quad b = \begin{pmatrix} 8 \\ -3 \\ 5 \end{pmatrix}$$

Ptáme se tedy, zda existuje celočíselné řešení následující soustavy nerovnic:

$$\begin{aligned} 3x_1 - 2x_2 + 5x_3 &\leq 8 \\ x_1 + x_3 &\leq -3 \\ 2x_1 + x_2 &\leq 5 \end{aligned}$$

Jedním z řešení soustavy

$$\begin{aligned}3x_1 - 2x_2 + 5x_3 &\leq 8 \\x_1 + x_3 &\leq -3 \\2x_1 + x_2 &\leq 5\end{aligned}$$

je například $x_1 = -4$, $x_2 = 1$, $x_3 = 1$, tj.

$$x = \begin{pmatrix} -4 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix}$$

neboť

$$\begin{aligned}3 \cdot (-4) - 2 \cdot 1 + 5 \cdot 1 &= -9 \leq 8 \\-4 + 1 &= -3 \leq -3 \\2 \cdot (-4) + 1 &= -7 \leq 5\end{aligned}$$

Pro tuto instanci je tedy odpověď **ANO**.

Poznámka: Analogický problém, kdy se pro danou soustavu lineárních nerovnic ptáme, zda existuje její řešení v oboru **reálných** čísel, je možné řešit v polynomiálním čase.

Jak už bylo zmíněno, otázka, zda $PTIME = NPTIME$, je dlouhodobě otevřený problém.

Obecně se má za to, že pravděpodobně $PTIME \neq NPTIME$, dosud to však nikdo nedokázal.

Poznámka: Například se dá ukázat, že $PTIME \neq NPTIME$ je nutnou (nikoli však postačující) podmínkou pro to, aby vůbec mohly existovat šifrovací algoritmy, které by nebyly snadno prolomitelné.

Pokud by se podařilo někomu najít polynomiální algoritmus pro alespoň jeden NP-úplný problém, okamžitě bychom tím získali algoritmy pro rychlé prolomení všech v současné době používaných šifer.

Jak řešit těžké problémy?

Pokud pro daný problém neexistuje efektivní algoritmus, máme následující možnosti:

- 1 **Exponenciální algoritmy** – použitelné jen na malé instance.
- 2 **Aproximační algoritmy** – použitelné jen pro optimalizační problémy. Najde řešení, které je o něco horší než optimum.
- 3 **Pravděpodobnostní (randomizované) algoritmy** – najde rychle řešení, ale řešení je s určitou pravděpodobností špatně.
- 4 **Speciální případy** – soustředit se jen na některé speciální případy instancí, neřešit problém v plné obecnosti.
- 5 **Heuristiky** – postup, který najde řešení rychle ve většině „rozumných“ případů, není však zaručeno, že vždy.

Nerozhodnutelné problémy

Problém, který není algoritmicky řešitelný je **algoritmicky neřešitelný**.

Rozhodovací problém, který není rozhodnutelný je **nerozhodnutelný**.

Příklad: Následující problém zvaný **Problém zastavení (Halting problem)** je nerozhodnutelný:

Halting problem

Vstup: Popis Turingova stroje M a slovo w .

Otázka: Zastaví se stroj M po nějakém konečném počtu kroků, pokud dostane jako svůj vstup slovo w ?

Alternativně bychom ho mohli formulovat třeba takto:

Halting problem

Vstup: Zdrojový kód programu P v jazyce C , vstupní data x .

Otázka: Zastaví se program P po nějakém konečném počtu kroků, pokud dostane jako vstup data x ?

Předpokládejme, že by existoval nějaký program, který by rozhodoval Halting problem.

Mohli bychom tedy vytvořit podprogram H , deklarovaný jako

boolean $H(\text{String kod}, \text{String vstup})$

kde $H(P, x)$ vrátí:

- **true** pokud se program P zastaví pro vstup x ,
- **false** pokud se program P nezastaví pro vstup x .

Poznámka: Řekněme, že podprogram $H(P, x)$ by vracel **false** v případě, že P není syntakticky správný kód programu.

Halting problem

S použitím podprogramu H bychom vytvořili program D , který bude provádět následující kroky:

- Načte svůj vstup do proměnné x typu `String`.
- Zavolá podprogram $H(x, x)$.
- Pokud podprogram H vrátil `true`, skočí do nekonečné smyčky

`loop: goto loop`

V případě, že H vrátil `false`, program D se ukončí.

Co udělá program D , pokud mu předložíme jako vstup jeho vlastní kód?

Pokud D dostane jako vstup svůj vlastní kód, tak se buď zastaví nebo nezastaví.

- Pokud se D zastaví, tak $H(D, D)$ vrátí `true` a D skočí do nekonečné smyčky. Spor!
- Pokud se D nezastaví, tak $H(D, D)$ vrátí `false` a D se zastaví. Spor!

V obou případech dospějeme ke sporu a další možnost není. Nemůže tedy platit předpoklad, že H řeší Halting problem.

Další nerozhodnutelné problémy

S jedním příkladem nerozhodnutelného problému už jsme se setkali:

Problém

Vstup: Bezkontextové gramatiky G_1 a G_2 .

Otázka: Je $L(G_1) = L(G_2)$?

případně

Problém

Vstup: Bezkontextová gramatika G generující jazyk nad abecedou Σ .

Otázka: Je $L(G) = \Sigma^*$?

Pokud máme o nějakém (rozhodovacím) problému dokázáno, že je nerozhodnutelný, můžeme ukázat nerozhodnutelnost dalších problémů pomocí redukcí.

Řekněme, že A a B jsou rozhodovací problémy.

Redukce problému A na problém B je algoritmus P , který:

- Dostane jako vstup instanci problému A (označme ji x).
- Jako svůj výstup (označme jej $P(x)$) vyprodukuje instanci problému B .
- Pro každou instanci x problému A platí, že pro vstup x je v problému A odpověď **ANO** právě tehdy, když pro vstup $P(x)$ je v problému B odpověď **ANO**.

Řekněme, že existuje redukce P problému A na problém B .

Pokud by problém B byl rozhodnutelný, pak i problém A je rozhodnutelný.

Řešení problému A pro vstup x :

- Zavoláme P se vstupem x , vrátí nám hodnotu $P(x)$.
- Zavoláme algoritmus řešící problém B se vstupem $P(x)$.
- Hodnotu, kterou nám vrátí vypíšeme jako výsledek.

Je zřejmé, že pokud A je nerozhodnutelný, tak B nemůže být rozhodnutelný.

Redukcí z Halting problému se dá ukázat nerozhodnutelnost celé řady problémů, které se týkají ověřování chování programů:

- Vydá daný program pro nějaký vstup odpověď **ANO**?
- Zastaví se daný program pro libovolný vstup?
- Dávají dva dané programy pro stejné vstupy stejný výstup?
- ...

Již dříve jsme si ukázali, že Minského stroj se dvěma čítači je schopen realizovat libovolný algoritmus. Nerozhodnutelný je tedy i následující problém:

- Zastaví se daný Minského stroj se dvěma čítači po konečném počtu kroků, když začne s oběma čítači vynulovanými?

Další nerozhodnutelné problémy

Vstupem je množina typů kachliček, jako třeba:

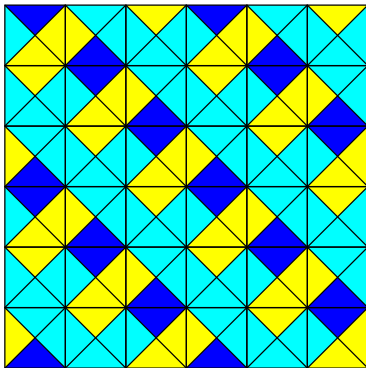

Otázka je, zda je možné použitím daných typů kachliček pokrýt každou libovolně velkou konečnou plochu tak, aby všechny kachličky spolu sousedily stejnými barvami.

Poznámka: Můžeme předpokládat, že máme v zásobě neomezené množství kachliček všech typů.

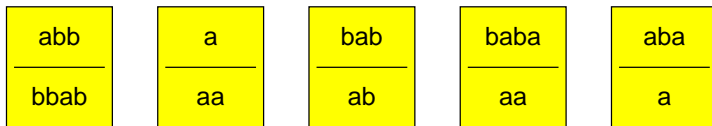
Kachličky není dovoleno otáčet.

Další nerozhodnutelné problémy

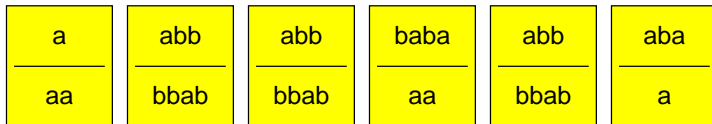

Další nerozhodnutelné problémy

Vstupem je množina typů kartiček, jako třeba:

Otázka je, zda je možné z těchto typů kartiček vytvořit neprázdnou konečnou posloupnost, kde zřetězením slov nahore i dole vznikne totéž slovo. Každý typ kartičky je možné používat opakovaně.

Nahore i dole vznikne slovo `aabbabbbabaabbaba`.

Další nerozhodnutelné problémy

Redukcí z předchozího problému se dá snadno ukázat nerozhodnutelnost některých dalších problémů z oblasti bezkontextových gramatik:

Problém

Vstup: Bezkontextové gramatiky G_1 a G_2 .

Otázka: Je $L(G_1) \cap L(G_2) = \emptyset$?

Problém

Vstup: Bezkontextová gramatika G .

Otázka: Je G nejednoznačná?

Problém

Vstup: Uzavřená formule PL1, ve které mohou být použity jako funkční symboly $+$ a $*$ a celočíselné konstanty a jako predikátové symboly $=$ a $<$.

Otázka: Je daná formule pravdivá v oboru přirozených čísel (při přirozené interpretaci všech funkčních a predikátových symbolů)?

Příklad vstupu:

$$\forall x \exists y \forall z ((x * y = z) \wedge (y + 5 = x))$$

Poznámka: Úzce souvisí s Gödelovou větou o neúplnosti.

Je zajímavé, že analogický problém, kde ale místo přirozených čísel uvažujeme čísla reálná, je algoritmicky rozhodnutelný (i když popis daného algoritmu a důkaz jeho korektnosti jsou značně netriviální).

Rovněž pokud uvažujeme přirozená nebo celá čísla a stejné formule jako v předchozím případě, ale s tím, že v nich nesmí být použit funkční symbol $*$ (násobení), tak je problém algoritmicky rozhodnutelný.

Další nerozhodnutelné problémy

Pokud můžeme používat $*$, je ve skutečnosti je nerozhodnutelný už velmi omezený případ:

Desátý Hilbertův problém

Vstup: Polynom $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ vytvořený z proměnných x_1, x_2, \dots, x_n a celočíselných konstant.

Otázka: Existují přirozená čísla x_1, x_2, \dots, x_n taková, že $f(x_1, x_2, \dots, x_n) = 0$?

Příklad vstupu: $5x^2y - 8yz + 3z^2 - 15$

Tj. ptáme se, zda

$$\exists x \exists y \exists z (5 * x * x * y + (-8) * y * z + 3 * z * z + (-15) = 0)$$

platí v oboru přirozených čísel.

Problém je **částečně rozhodnutelný**, jestliže existuje algoritmus, který:

- Pokud dostane jako vstup instanci, pro kterou je odpověď **ANO**, tak se po konečném počtu kroků zastaví a vypíše "ANO".
- Pokud dostane jako vstup instanci, pro kterou je odpověď **NE**, tak se buď zastaví a vypíše "NE" nebo se nikdy nezastaví.

Je očividné, že například HP (Halting problem) je částečně rozhodnutelný.

Některé problémy však nejsou ani částečně rozhodnutelné.